

Imigranti ve školním vzdělávání v Německu, Velké Británii a Švédsku

Immigrants in educational system in Germany, Great Britain and Sweden

Věra Ježková

Abstrakt: V příspěvku představujeme část výsledků srovnávací analýzy zaměřené na školní vzdělávání v Německu, Velké Británii a Švédsku, a to problematiku imigrantů. Ukazujeme, jak jsou integrováni do škol daných zemí a jak je řešena jejich jazyková podpora. Téma zařazujeme do společensko-politického kontextu imigrace. Docházíme k závěru, že mezi sledovanými zeměmi neexistují žádné zásadní rozdíly.

Klíčová slova: školní vzdělávání, imigranti, integrace, jazyková podpora

Abstract: The paper presents a part of the results of the comparative analysis of educational system in Germany, Great Britain and Sweden concerning the problem of immigrants. The paper deals with immigrant school integration and organization of their language support. The topic is related to the social – political context of immigration. The conclusion is that there is no important difference between the three countries.

Keywords: educational system, immigrants, integration, language support

1 Úvod

Ve své stati představujeme vybrané výsledky řešení dílčího cíle 2, který byl součástí projektu řešeného v Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK v letech 2006-2010, a to projektu MŠMT Centrum základního výzkumu školního vzdělávání. Hlavním záměrem daného cíle bylo vypracovat analyticko-srovnávací studie o vzdělávacích systémech v Německu, ve Švédsku a Velké Británii. V Nakladatelství Karolinum byly dosud publikovány studie Školní vzdělávání v Německu (2008) a Školní vzdělávání ve Velké Británii (2009). Studie o školním vzdělávání ve Švédsku je v tisku. Metodologii zpracování analyticko-srovnávací studie jsme představili na konferenci ČAPV v roce 2009. Téma stati jsme zvolili proto, že je stále více aktuální i v českém školním vzdělávání. Z důvodu limitovaného rozsahu však komparaci se situací v České republice neuvádíme.

2 Společensko-politický kontext imigrace

Všechny sledované země zažívají od poloviny minulého století výrazný příliv imigrantů. Imigranti tvoří v současné době více než 19 % veškerého obyvatelstva *Německa* (Statistisches Bundesamt...). Největší skupinou cizinců jsou Turci. Německo potřebovalo dlouhou dobu na to, aby začalo reagovat konstruktivně na skutečnost, že se stává zemí přistěhovalců. Původně počítalo s tím, že většina imigrantů se vrátí po čase do své vlasti. Pro rodiny imigrantů je mimořádně těžké postoupit na sociálním žebříčku nebo si zlepšit svoji ekonomickou situaci. V uplynulých dvou desetiletích však dosáhlo Německo „v integraci imigrantů značných

pokroků. Např. bylo zákonem usnadněno získání německé státní příslušnosti, posílily se kontakty mezi imigranty a Němci a vzrostla schopnost domácího obyvatelstva akceptovat etnickou a kulturní různorodost“ (Ježková, von Kopp, & Janík, 2008, s. 110).

Velká Británie je výrazně multikulturní země. Nebělošská etnika tvoří přibližně 8 % obyvatel. Největší skupinu *přistěhovalců* z jedné země představují Indové. K nejvíce vydělávajícím a nejvíce vzdělaným obyvatelům patří Číňané. Občané Velké Británie přiznávají určité obavy z rostoucí multikulturality své společnosti, nedůvěru k imigrantům. Řada místních obyvatel se obává toho, že jejich sousedé neovládají dostatečně angličtinu (Community Cohesion..., 2007/08).

Ve *Švédsku* tvoří imigranti přibližně 12 % obyvatelstva. Nejpočetnější skupiny přistěhovalců jsou Íránci, Kurdové, Chilané a lidé z východní a jižní Afriky (Švédsko..., 2010). Pro Švédsko byla dříve charakteristická liberální přistěhovalecká politika. V poslední době se však postoj domácího obyvatelstva k imigrantům mění, zejména kvůli obavám o pracovní místa a kvůli rasovým nepokojům, které imigranti vyvolávají především kvůli své špatné ekonomické situaci (Protiimigrační strana..., 2010). V současné době se domnívají 54 % Švédů, že země přijala příliš mnoho přistěhovalců (Švédsko..., 2010). Změnu postojů společnosti k přistěhovalcům potvrdily i parlamentní volby v září 2010, v nichž se poprvé dostala do parlamentu strana Švédských demokratů, vystupující proti přílivu přistěhovalců z islámských zemí (Historická volba..., 2010).

3 Integrace imigrantů do školního vzdělávání

Vzhledem k rostoucímu přílivu imigrantů musí umět vzdělávací systémy všech tří zemí vyrovnávat se adekvátně s heterogenitou žákovské populace. Základy pro úspěšnou vzdělávací dráhu dětí z rodin imigrantů a jejich pozdější zapojení do pracovního a společenského života vytváří především oblast primárního a preprimárního vzdělávání. Úspěšnost žáků ve školním vzdělávání ovlivňuje zejména znalost většinového jazyka země a socioekonomický status rodin přistěhovalců.

Významným prostředkem integrace dětí a mladistvých z rodin imigrantů je také získání školního vzdělání a profesní přípravy. Přestože formálně mají imigranti v *německém* vzdělávacím systému stejná práva jako Němci, ve skutečnosti nemají stejnou šanci získat stejné vzdělání jako děti a mladiství německého původu. Integraci dětí imigrantů mají nejvíce napomáhat z organizačního hlediska předškolní zařízení a celodenní školy. Zejména v Německu se zdůrazňuje, že integraci imigrantů znesnadňuje mj. nedostatečná pedagogická a odborná příprava učitelů na práci s jazykově, sociálně a kulturně heterogenními žáky - především jejich nedostatečná příprava na užívání jazyka při výuce odborným předmětům. Problémem je také nedostatek učebnic a učebních materiálů (Piöch, 2004).

Ve *Velké Británii* neexistuje v současné době jednotná strategie integrace imigrantů. Vzdělávací politika považuje výchovu a vzdělávání za významný prostředek dosažení klidného soužití různorodých etnických a náboženských skupin. Imigranti mají stejné právo na předškolní vzdělávání jako místní děti.

Vláda v *Anglii* podporuje školy finančně při integraci imigrantů do vyučování prostřednictvím školských úřadů. Ty užívají různé strategie a formy podpory imigrantů. Např. zprostředkují žákům přijetí do škol, koordinují práci různých dobrovolných a statutárních organizací, pomáhají školám při počátečním hodnocení žáků a poskytují jim školení a poradenství a překladatelské služby. Školy zajišťují imigrantům bilingvní vyučující v době, kdy jsou žáci přijímáni do školy, informují rodiče v jejich mateřštině o vzdělávání jejich dětí a o tom, jaké mají možnosti a práva v této oblasti aj. Někdy také zaměstnávají učitele se specifickou

odpovědností za spolupráci rodiny a školy. Podobná opatření existují ve *Walesu* a v *Severním Irsku* (Integrating... 2003/04). Pro podporu imigrantů jsou využívány také dva významné granty: *Grant na podporu úspěšnosti etnických minorit (Ethnic Minority Achievement Grant, EMAG)* a *Grant pro ohrožené děti (Vulnerable Children Grant)* (Integrating... 2003/04). Britská inspekce hodnotí činnost škol mj. z hlediska jejich přístupu k imigrantům. Při všech inspekcích se sleduje, jak školy podporují rovnost příležitostí všech žáků a jejich přístupu do škol (Office for Standards...).

Také *Švédsko* realizuje řadu opatření zaměřených na integraci imigrantů do škol. Týkají se i rodičů, jimž jsou poskytovány informace o možnostech vzdělávání a zajišťování tlumočnicků. Děti, jejichž rodiče podali žádost o povolení k pobytu ve Švédsku nebo získali toto povolení na určitou dobu, mají právo na vzdělání, současně však nemusí do školy docházet. Právo na školní vzdělání je odděleno od povinnosti (Integrace dětí ... 2004). Mnoho dětí pocházejících z rodin imigrantů využívá tzv. zařízení politiky výchovy dětí raného věku a péče o ně (*Early Childhood Education and Care Policy, ECEC*), určená pro malé děti, které vyžadují speciální podporu v rámci svého fyzického, psychického, sociálního nebo emocionálního rozvoje a v rámci rozvoje jazyka.

4 Jazyková podpora imigrantů

Jazyková podpora imigrantů se týká znalostí většinového jazyka země (vyučovacího jazyka) a mateřštiny imigrantů. Z výzkumů provedených v *Německu* (Migration..., 2006) vyplývá, že „k většímu pocitu vlastní hodnoty imigrantů a jejich menším psychickým problémům nevede uchování jejich mateřštiny, ale jejich jazyková asimilace“ (Ježková, von Kopp, & Janík, 2008, s. 133). Průzkum studie PISA 2000, realizovaný v *Německu*, ukázal mj., že na čtenářskou kompetenci mají vliv status imigranta, sociální vrstva, z níž žák pochází, věk, kdy člověk do cizí země přišel, a jazyk, jímž se hovoří v rodině. Jazykovou podporu dětí imigrantů zajišťují zpravidla ministerstva školství jednotlivých spolkových zemí. Do jazykové podpory předškolních dětí z rodin imigrantů jsou zapojováni i rodiče, kteří mohou využívat i nabídek odborného poradenství. Německá vzdělávací politika na jedné straně podporuje uchování mateřštiny imigrantů, na druhé straně však často dochází k její redukci. Zásluhu na tom, že mateřština dětí přistěhovalců se stále udržuje jako vyučovací jazyk, mají často rodiče a žáci, kteří usilují o její zachování ve školách (Förderung von Migrantinnen..., 2004).

Nejčastějším modelem jazykové podpory dětí imigrantů ve všech sledovaných zemích je *přímá integrace do běžných tříd*, tzv. *imerze*. V *Německu* bývá doplněna o dodatečnou podporu rozvoje němčiny jako druhého jazyka.¹ Integrovanou výuku může dále doplňovat dobrovolná návštěva hodin mateřského jazyka imigrantů.

Mladí lidé, kteří přijeli do *Spojeného království* v posledních dvou letech povinné školní docházky a mají minimální nebo žádnou znalost angličtiny, a v některých případech dokonce malou nebo žádnou předchozí zkušenost se vzdáváním, jsou považováni za žáky se zvláštními potřebami. Vláda finančně podporuje *výuku angličtině pro osoby hovořící jinými jazyky (English for Speakers Other Languages, ESOL)*. Avšak mnoho imigrantů, kteří se chtějí učit angličtině, nemůže, protože poptávka převyšuje nabídku a je dlouhá čekací doba (Community cohesion..., 2007/08). Žáci nemají nárok na výuku své mateřštině. Děti s jinou

¹ Druhý jazyk je jazyk, jímž člověk hovoří vedle své mateřštiny a který potřebuje ve svém každodenním životě. Liší se tak od cizího jazyka, který člověk běžně neuzivá. Také ve školách se rozlišuje výuka druhému jazyku a cizímu jazyku.

mateřtinou než angličtinou získávají v případě nezbytnosti dodatečnou jazykovou podporu (Integrating..., 2003/04).

Švédská legislativa reagovala vstřícně na příliv imigrantů do země, zejména v oblasti zajištění výuky jazykům pro příslušníky etnických menšin. Již v roce 1975 schválil švédský parlament *Zákon o imigrantech a menšinách*, jímž dává všem dětem právo na vzdělávání v jejich mateřtině. V rámci podpůrných opatření je zajišťována nejprve výuka švédštině. Přistěhovalci ve věku povinné školní docházky mají oficiálně *právo na výuku mateřskému jazyku*, pokud o ni projeví zájem (Gunarson, Korpi, & Nordenstam, 1999). V některých obcích je organizována pro děti přistěhovalců na úrovni *preprimárního vzdělávání* výuka *základům vyučovacího jazyka*, jejímž cílem je připravit je na přechod na úroveň povinného vzdělávání. Kvůli přílivu imigrantů byl zaveden pro dospělé imigranty starší 16 let program *Švédština pro imigranty* (*Swedish for immigrants, SFI*).

5 Shrnutí

Mezi sledovanými zeměmi jsme nezaznamenali žádné zásadní rozdíly. Všechny země se stávají vlivem přílivu imigrantů stále více multikulturními. Hlavním prostředkem integrace imigrantů do školy a společnosti je podpora znalosti většinového jazyka země. Významnou roli hraje příprava dětí na školu a primární vzdělávání. Vliv socioekonomického zázemí žáků na jejich úspěšnost ve škole se projevuje v Německu nejvíce u imigrantů. Ve Velké Británii a Švédsku bývají považovány děti imigrantů za děti vyžadující speciální podporu. Existuje řada opatření zaměřených na jejich integraci do škol na všech úrovních školního vzdělávání. V Německu se poukazuje na rozdíl mezi cíli vzdělávací politiky v oblasti integrace imigrantů a jejím uskutečňováním v praxi. Jazyková podpora imigrantů probíhá také formou CLIL – obsahově a jazykově integrovaného učení, a to zejména ve Švédsku a částečně v Německu. Bilingvní modely vyučování jsou obecně spojeny s velkými finančními náklady, neboť je třeba mnoho kompetentních bilingvních učitelů, schopných vyučovat předměty ve všech ročnících základních i vyšších sekundárních škol v jiném jazyce než ve své mateřtině.

Literatura

- Community cohesion and migration. Tenth report of session 2007-08.* (2008). Dostupné z www.publications.parliament.uk
- Förderung von migrantinnen und migranten in der sekundarstufe I.* (2004). Berlin und Bonn: Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration.
- Gunarson, L., Korpi, B. M., & Nordenstam, B. (1999). *Early childhood education and care policy in Sweden.* Regeringskasliet. Dostupné z <http://www.oecd.org/dataoecd/9/35/1915135.pdf>
- Historická volba Švédů: Triumf pravice, zdar extremistů.* (2010). Dostupné z <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/>
- Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě.* (2004). Eurydice.
- Integrating immigrant children into schools in Europe. United Kingdom (England, Wales and Northern Ireland). National Description – 2003/04.* European Commission. Dostupné z www.eurydice.org/ressources
- Ježková, V., von Kopp, B., & Janík, T. (2008). *Školní vzdělávání v Německu.* Praha: Karolinum.
- Migration, sprache und integration. AKI-Forschungsbilanz 4.* (2006). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Dostupné z www.wz-berlin.de/zkd/aki/files/AKI-Forschungsbilanz_4.pdf

Office for standards in education, children's services and skills. Dostupné z <http://www.ofsted.gov.uk/Ofsted-home/About-us>

Pioch, U. (2004). Innovative Ansätze im Unterricht. In *Förderung von migrantinnen und migranten in der sekundarstufe I. Fachtagung am 3. Dezember 2003 in Berlin* (pp. 70–74). Berlin und Bonn: Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration.

Protiimigrační strana se hlásí ke slovu i ve Švédsku. (2010). Dostupné z <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/>

Statistisches Bundesamt Deutschland. Dostupné z http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Swedish_for_immigrants,Sfi. (2009). Skolverket. Dostupné z <http://www3.skolverket.se/ki03/info.aspx?infotyp>

Švédsko si neví rady s rostoucím přílivem běženců. *Severské listy*, 17. května 2010. Dostupné z <http://www.severskelisty.cz/kaleido/kale0048.htm>

Kontakt

PaedDr. Věra Ježková, Ph.D.
Karlova univerzita v Praze
Pedagogická fakulta, Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání
Myslíkova 7, 110 00 Praha 1
e-mail: vera.jezkova@pedf.cuni.cz

Bibliografické údaje

Ježková, V. (2011). Imigranti ve školním vzdělávání v Německu, Velké Británii a Švédsku. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Směšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 328–332). Brno: Masarykova univerzita.

Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispevku/jezkova.pdf>

doi: 10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-17